

[Formanden.]5) *Første behandling af:*

Forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af diplomatisk forbindelse med fem regeringer [af Aksel Larsen m. fl.].

Mødet hævet kl. 15.12.

14. møde.

Torsdag den 30. oktober kl. 13.

Anden næstformand (Hanne Budtz): Indfødsretsudvalget har afgivet betænkning over forslag til lov om indfødsrets meddelelse. Eksemplarer vil blive omdelt.

Ombudsmandsudvalget har afgivet betænkning over folketingets ombudsmands beretning for året 1968. Eksemplarer vil blive omdelt.

Den første sag på dagsordenen var:

Spørgsmål om meddelelse af orlov til folketingsmand P. E. Eriksen.

Anden næstformand (Hanne Budtz): Der som ingen gør indsigelse, vil jeg betragte det som vedtaget, at den ønskede orlov meddeles fra og med den 5. november d.å. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Spørgsmål om indkaldelse af stedfortræderen for folketingsmand P. E. Eriksen.

Anden næstformand (Hanne Budtz): Der som ingen gør indsigelse, vil jeg betragte det som vedtaget, at stedfortræderen indkaldes. (Ophold). Det er vedtaget. Stedfortræderen vil herefter blive indkaldt som midlertidigt medlem af folketinget fra og med den 5. november d.å.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til folketingsbeslutning angående Danmarks ratifikation af Den internationale Sukkeroverenskomst af 1968.

(Forslaget til folketingsbeslutning (nr. IV) findes i tillæg A. sp. 1, fremsættelsen i tidenden sp. 137).

Forslaget sattes til forhandling.

Lysholt Hansen: Jeg skal ganske kort meddele, at ordførerne for partiet venstre, det konservative folkeparti, det radikale venstre og mit eget parti henviser til de bemærkninger, vi fremsatte under forslaget behandling den 22. maj 1969. Da blev forslaget henvist til et udvalg, men udvalget kom aldrig i arbejde med denne sag. Vi henviser til vore bemærkninger og anmoder om at få den behandlet i et udvalg igen.

Hermed sluttede forhandlingen.

Forslaget til folketingsbeslutnings overgang til anden (sidste) behandling vedtoges uden afstemning.

Anden næstformand (Hanne Budtz): Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at forslaget til folketingsbeslutning henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til folketingsbeslutning om Danmarks opsigelse af Den nordatlantiske Traktat [af Aksel Larsen m. fl.].

(Forslaget til folketingsbeslutning (nr. V) findes i tillæg A. sp. 659, fremsættelsen i tidenden sp. 376).

Forslaget sattes til forhandling.

Udenrigsministeren (Poul Hartling): For godt 3 uger siden udtalte statsministeren i sin åbningstale her i tinget, at Danmarks sikkerhedspolitik er udtrykt gennem det fortsatte medlemskab af NATO. Denne

[Udenrigsministeren.]

alliance har dannet grundlag for samtlige danske regeringers sikkerhedspolitik i de sidste 20 år og har fundet bred støtte blandt de her repræsenterede partier. Det er regeringens opfattelse, at der i den nuværende internationale situation ikke findes noget acceptabelt sikkerhedspolitisk alternativ til fortsat dansk medlemskab af NATO, ligesom et isoleret skridt til at ændre alliancepolitikken ikke ville bidrage til større sikkerhed for Danmark, tværtimod, og ej heller bidrage til større forståelse imellem øst og vest.

I forslaget til folketingsbeslutning opstiller socialistisk folkeparti det alternativ til vor nuværende sikkerhedspolitik, at Danmark skal erklære sig alliancefrit. Som forholdene er i dag, kan det naturligvis hævdes, at den alliancefri, uforpligtede politik kan betragtes som et alternativ til vor nuværende politik. Men regeringen kan ikke dele socialistisk folkepartis vurdering af en alliancefri politik. En isoleret dansk neutralitet er i virkeligheden uden mening, idet et blot nogenlunde effektivt dansk forsvar kun kan tænkes som led i en større sammenhæng. De i bemærkningerne til forslaget nævnte alliancefri europæiske stater: Sverige, Jugoslavien, Østrig og Schweiz, er alle i en anden situation end Danmark, og tre af dem anvender langt større midler til deres forsvar, end vi gør. Det gælder både i absolutte tal og i procent af landenes nationalprodukt.

Ved vort medlemskab af NATO har vi opnået en garanti for vor nationale sikkerhed. Dette er af betydning ikke blot i tilfælde af direkte militær aggression, men det betyder også, at vi ikke udsættes for politisk pression. Faren består jo nemlig ikke blot i et eventuelt angreb på vort territorium, men også deri, at Danmark i en svag og forsvarsløs situation i realiteten vil være prisgivet større landes vilje. Et isoleret og ubeskyttet Danmark vil have mistet sin mulighed for at handle selvstændigt og frit, vil vel være nødt til at bøje sig for diktat fra den ene eller den anden stormagt.

Hr. Aksel Larsen hævder, at NATO gør Danmark ufrit. Jeg har den modsatte opfattelse, og efter mit skøn giver medlemskabet af NATO os en større indflydelse, end hvis vi stod alene. Danmark vil altid

kun have en meget beskednen mulighed for at gøre sig gældende over for større magter, men netop ved deltagelse i konsultationerne inden for NATO får vi en mulighed for at lade vor røst høre, inden afgørelserne træffes. Og som bekendt bruger vi denne mulighed til at fremme en politik i afspændingens tegn.

Forslagsstillerne ønsker videre et nordisk udenrigspolitisk samarbejde og en nordisk fællesoptræden, især med henblik på styrkelsen af FN's arbejde og skabelsen af et europæisk sikkerhedssystem, der kan muliggøre en afvikling af militære blokdanelser. Nu er det jo netop et af hovedmålene for dansk udenrigspolitik at søge at bidrage til en styrkelse af FN og at gøre det i et udenrigspolitisk samarbejde med de nordiske lande. Et sådant samarbejde finder jo sted, ikke, som det meget ejendommeligt står i forslaget, med Sverige og Finland og om muligt Norge, men med alle de nordiske lande. Det sker ved en løbende koordination på embedsmandsplan, og hvert år forud for FN-samlingen holdes der et møde mellem de nordiske landes udenrigsministre med henblik på en samordning af synspunkterne.

Sidste gang vi mødtes var i Reykjavik i september måned. På dette møde drøftede de nordiske udenrigsministre også de europæiske sikkerhedsproblemer, og der konstateredes enighed om fortsat at undersøge mulighederne for forberedelse af en konference til behandling af Europas sikkerhedsproblemer og støtte det initiativ, som Finlands regering har taget i sagen. Den danske regerings positive indstilling i dette spørgsmål kom endvidere klart til udtryk i statsministerens redegørelse her i tinget den 7. oktober. Om et sikkerhedssystem i Europa som det, vi håber på, vil kunne muliggøre en afvikling af det, det ærede medlem hr. Aksel Larsen og de andre forslagsstillere kalder blokdanelserne, vil først tiden kunne vise. Men en isoleret dansk handling vil efter mit bedste skøn ikke kunne bidrage hertil.

Endelig nævner forslaget til folketingsbeslutning oprettelse af civile forvarslings-systemer på dansk territorium under FN's ledelse og kontrol. Til dette, det mest ejendommelige afsnit i forslaget, er der kun at sige, at det forslag er i sin nuværende form ikke praktisk gennemførligt, idet FN ikke

[Udenrigsministeren.]

har organer, som kan varetage sådanne opgaver. Det er endvidere en kendt sag, at den internationale situation hidtil ikke har været gunstig for fremme af initiativer, der involverer gensidige inspektionsordninger. Skulle der senere opstå mulighed herfor, vil regeringen være rede til at yde et positivt bidrag til tilvejebringelse af sådanne afspændingsforslag.

Som det må være fremgået af disse udtalelser, kan regeringen ikke gå ind for det af socialistisk folkeparti fremsatte forslag til folketingsbeslutning om Danmarks omgående opsigelse af Den nordatlantiske Traktat.

I sin fremsættelsestale nævner hr. Aksel Larsen det ekspertudvalg til en undersøgelse af Danmarks sikkerhedspolitik, som regeringen har nedsat, men synes at være bange for, dels at resultatet af udvalgsarbejdet ikke bliver offentliggjort, dels at det varer for længe med arbejdet. Han ønsker derfor en selvstændig undersøgelse og forhandling foretaget i et folketingsudvalg. Jeg kan i den forbindelse henvise til statsministerens skriftlige redegørelse i tilslutning til hans nylige åbningstale, hvori det hedder, at dette udvalg af sagkyndige bestræber sig på at tilendebringe sit arbejde med det meget omfattende spørgsmål om Danmarks sikkerhedspolitik, således at resultatet vil kunne forelægges tinget i dette folketingsår. Det må være det eneste rimelige at afvente dette resultat, inden tinget går ind i en stor debat om hele denne sag. Udvalgets arbejde vil give os en saglig basis for en fordomsfri drøftelse af problemet, og nogen grund til dobbeltarbejde i dette spørgsmål ser jeg ikke. Jeg tror, vi står os bedre ved at afvente beretningen fra dette sagkyndige udvalg, inden der træffes nye afgørelser.

Per Hækkerup: Jeg mener ikke, at det forslag, vi her har til behandling, og heller ikke det næste forslag, som ligeledes er fremsat af socialistisk folkeparti, danner et velgnet grundlag for en mere almindelig udenrigspolitisk debat. Jeg går ud fra, at udenrigsministeren vil være enig med mig i det synspunkt, at vi under åbningsdebatten ikke havde nogen særlig grundig drøftelse af de udenrigspolitiske problemer, og at der sker en så hurtig udvikling i international

henseende, at vi vel med rimelighed kan forventer, at vi i løbet af ikke for lang tid og i hvert fald engang i løbet af efteråret kan få en almindelig udenrigspolitisk og formentlig også markedspolitisk drøftelse i folketinget.

Om det foreliggende forslag til folketingsbeslutning skal jeg sige, at socialdemokratiet, sådan som de internationale forhold stiller sig, ikke finder det tilrådeligt, at Danmark ændrer den del af udenrigspolitikken, som vedrører vor sikkerhedspolitik. Vi kan derfor ikke tiltræde forslaget om, at Danmark nu søger udtræden af NATO, og vi kan ikke tiltræde forslaget om, at Danmark erklærer sig alliancefrit og forpligter sig til ikke at binde sig til alliancer. Det kommer næppe som nogen overraskelse for ordføreren for forslagsstillerne, men jeg vil gerne understrege det. Vi er af den opfattelse, at forudsætningen for, at Atlantpagten kan ophøre at fungere, at den organisation, der er tilknyttet Atlantpagten, NATO, kan opløses, er, at der findes en fundamentalt anden udenrigs- og sikkerhedspolitisk situation i Europa. Det er ikke tilfældet endnu; vi håber, den kommer, men vi kan ikke se snarlige tegn på, at den er at vente; og mener derfor, at det ville være utilrådeligt for Danmark at ændre dette fundament for visse sider af vor udenrigspolitik.

Når det i det forslag, SF har fremsat, hedder, at man vil udtræde af Atlantpagten for at påbegynde forhandlinger med Sverige og Finland og om muligt Norge for at tilvejebringe udenrigspolitisk samarbejde og fællesoptræden især med henblik på styrkelse af De Forenede Nationers arbejde og skabelse af et europæisk sikkerhedssystem, der muliggør en afvikling af de militære blok-dannelser, forekommer det mig en ejendommelig formulering. Udenrigsministeren har allerede redegjort for, at der er en mangeårig tradition — og en mangeårig tradition, som er blevet stadig mere og mere intim, kan man sige — for et snævert udenrigspolitisk samarbejde mellem de nordiske lande — jeg vil også gerne inkludere Island, selv om hr. Aksel Larsen tilsyneladende ikke rigtig medregner Island til de nordiske lande — et samarbejde mellem alle de nordiske lande i FN. Dette samarbejde er vi kun interesseret i at fortsætte og at udvikle, specielt med henblik på at styrke De Forenede Nationer. Det er en fastslået politisk

[Per Hækkerup.]

linje, som der har været enighed om — har jeg da forstået — mellem alle partier her i det høje ting, og jeg ser ingen grund til, at denne politik skulle gøres afhængig af vor udtræden af Atlantpagten.

På tilsvarende måde har jeg forstået, at der også var enighed mellem partierne om, at man skulle arbejde for skabelsen af et europæisk sikkerhedssystem, og at man så positivt på bestræbelserne for at få indkaldt en tilstrækkelig velforberejdet sikkerhedskonference om de europæiske problemer. Det er heller ikke afhængigt af vort medlemskab eller ikke-medlemskab af Atlantpagten, og jeg ser i og for sig ikke, at det kan være i socialistisk folkepartis interesse at gøre en politisk indsats for etableringen af en sådan sikkerhedskonference med henblik på at skabe et sikkerhedssystem og bestræbelserne for at styrke FN afhængig af, at vi udtræder af NATO. Det kan dog ikke være formålet med SFs politiske virksomhed; jeg synes tværtimod, de må være interesseret i, at vi uanset vort medlemskab af Atlantpagten er enige om at fortsætte disse bestræbelser så energisk, som det er muligt.

Den fjerde del af forslaget skal jeg ikke gøre mange bemærkninger om. Jeg tror, det under de herskende forhold er et fuldstændig urealistisk forslag. Man kan sige, det er sådan lidt af en grille, hvis man vil være uvenlig, en ny tanke, hvis man vil være venlig. Jeg tror ikke, den har nogen som helst mulighed for at blive realiseret, sådan som den politiske situation er ude omkring i verden, men den kan naturligvis lægges på lager, til bedre tider måtte vise sig i den internationale politik, og så håber jeg, at vi til den tid vil erindre, at det var Aksel Larsen, der herhjemme var fader til ideen.

Poul Schlüter: Det forslag, hr. Aksel Larsen har forelagt folketinget om, at vort land med et års varsel skulle udmelde sig af NATO, tør jeg vist godt karakterisere som noget af det mest ansvarløse, man nogen sinde har forelagt dette ting.

I mit parti har vi den opfattelse, at en tilbagevenden til 1930ernes mangel på organisation af sikkerhedspolitikken i vor del af verden er meget lidt fristende. Vi mener, at NATO har været en ubestridelig succes i de

20 år, som nu er gået, og alt taler for, at NATO i hvert fald foreløbig vil være uundværlig som det vigtigste led i sikkerhedspolitikken i Europa. Det er vor bedømmelse, at de mindre vesteuropæiske lande har været i en mere sikker stilling under NATO end nogen sinde tidligere.

Jeg mener også, at de små europæiske lande har haft en højere grad af faktisk suverænitet og udenrigspolitisk bevægelsesfrihed, end de nogen sinde før i deres historie har haft. Det hænger sammen med, at de har været et led i et sikkerhedspolitisk arrangement, som har muliggjort det for dem at tale på trods af en række lande, som de ellers ikke ville turde at kunne være i modstrid med. Dette er sket, og sådan har det været i de 20 år, på trods af at der både i 1950'erne og i 1960'erne har været megen uro og krise på den anden side af skillelinjen mellem Øst- og Vesteuropa. Jeg minder om Ungarnkrisen og om Tjekoslovakietkrisen, som har vist os, at vi endnu ikke på den side af jerntæppet har den stabilitet, vi kunne ønske os og gerne vil arbejde for.

Men det afgørende, når jeg skal bedømme hr. Aksel Larsens forslag, er, at hans alternativ fortaber sig i den rene tåge. Hr. Aksel Larsen siger, at Danmark uden videre og straks skal erklære sig alliancefri; men mon det dog ikke ville være det farligste af alt? Mon ikke netop tomrummet lettere end noget andet inviterer til uro? Alliancefriheden giver efter min bedømmelse en større risiko på to områder. For det første for angreb på vort territorium, men det er næsten kun den ene side af sagen. Den anden er en risiko for politisk pression, som vi, fordi vi er et lille land, vanskeligt kan modstå.

Dernæst siger hr. Aksel Larsen i sit forslag, at vi skulle indlede et nærmere udenrigspolitisk samarbejde med Sverige, med Finland og — med hr. Aksel Larsens egne ord — om muligt med Norge. Dette ordvalg har jeg hæftet mig meget ved. Det er, ligesom hr. Aksel Larsen på forhånd lettere accepterer, at der skulle kunne gennemføres en harmonisering af den danske og den finske udenrigspolitik end af den danske og den norske. Det er, ligesom hr. Aksel Larsen på forhånd, man kunne næsten tro med en vis glæde, afskriver samarbejde i udenrigspolitikken mellem Danmark og Norge. Men det kan ikke være rimeligt. I øvrigt udfolder

[Poul Schlüter.]

vi jo allerede store bestræbelser for at koordinere de nordiske landes udenrigspolitik, og vi har ofte gjort det med succes. Men det vigtigste er, at et udenrigspolitisk samarbejde mellem de nordiske lande umuligt kan være et sikkerhedspolitisk alternativ for os. Jeg tror, vi arbejder bedre for afspænding i vor del af verden inden for, end vi vil kunne gøre det uden for NATO.

Endelig foreslår hr. Aksel Larsen som et led i det, han prætenderer er alternativet til NATO-medlemskabet, at vi skulle optage forhandlinger med det, han kalder de interesserede regeringer — hvem de så end er — om etablering af civile forvaringssystemer på dansk territorium og under FN's ledelse og kontrol. Nu er der for det første at sige til denne tanke, at De Forenede Nationer for tiden slet ikke besidder organer, som kan løse en sådan opgave. Det er muligt, man kunne forhandle med FN om skabelse af sådanne organer, men jeg stiller mig nu meget skeptisk over for muligheden deraf. For det andet er det jo altid godt at blive varslet, bevares, men det er nu en ringe trøst at have fået nogle minutters varsel om uro i luftterritoriet, hvis et angreb på et alliancefrit Danmark sætter ind få sekunder senere.

Det mest groteske, synes jeg, i hr. Aksel Larsens forslag er imidlertid, at hr. Aksel Larsen vil have, at folketetinget først skal beslutte sig for at udmelde Danmark af NATO og erklære os alliancefrie, og derefter skal vi undersøge, om der er andre muligheder for vor sikkerhedspolitik. Et sådant forslag er jeg sikker på at hr. Aksel Larsen kun kan få meget behersket tilslutning til her i salen, for det er da at vende tingene på hovedet. Det er da den forkerte rækkefølge først at ville udmelde sig af NATO og så undersøge, om der er et modstykke. Det rigtige må være den modsatte rækkefølge, at vi foretager en analyse af vore sikkerhedspolitiske problemer og derefter træffer en beslutning, når vi ved, om der findes andre muligheder end den, vi hidtil har fulgt. Derfor bør folketetinget afvente betænkningen fra det sikkerhedspolitiske udvalg. Så kan vi se på, om der er alternativer, men ikke før.

I øvrigt kan jeg ganske tilslutte mig udenrigsministerens synspunkter. Mit parti

deltager i afvisningen af hr. Aksel Larsens forslag.

Per Federspiel: Det vil næppe kunne overraske hr. Aksel Larsen eller nogen anden i det høje ting, at mit parti ikke kan medvirke til gennemførelsen af nogen del af det forslag, der her er fremsat.

Nu kender vi jo hr. Aksel Larsen og ved, at han normalt er i besiddelse af en vis logik, men i dette forslag ser vi en række modsigelser.

Jeg forstår, at hr. Aksel Larsen gør en vis undskyldning for dette, idet han henviser til, at forslaget indholdsmæssigt svarer til den sikkerhedspolitiske udtalelse, som hans partis 7. kongres vedtog i december 1968. Jeg må altså forstå, at hr. Aksel Larsen ikke nødvendigvis identificerer sig selv med dette forslag.

Lad mig her først sige, at når det nu foreslås, at vi skal opsiges medlemskabet af Atlantpagten, og at vi derefter skal erklære os alliancefrie, så er det jo umuligt at se en forbindelse, for opsiges man sin alliance, har man ingen alliance. Men det, hr. Aksel Larsen er ængstelig for, er, at man binder sig til en bestemt udenrigspolitik, og er der noget, man binder sig til ved at erklære, at man i al evighed vil afstå fra enhver alliance, er det jo netop til at svæve frit i luften. Det, hr. Aksel Larsen i virkeligheden tilstræber — det var jo også hr. Poul Schlüter inde på — er at vende tilbage til 1930ernes tilstand, og jeg kan ikke tænke mig, at der for hr. Aksel Larsen eller for andre kan være noget særlig attråværdigt i den udenrigspolitiske tilstand, der førte direkte til den anden verdenskrig.

Nu nævner hr. Aksel Larsen, at der er en belastning i vort medlemskab af NATO, og dér sigter han specielt til to bestemte lande, som han ikke kan lide. Jeg vil gerne sige, at noget af det mest realistiske, der er sagt i den nuværende europæiske situation, blev sagt af den nye tyske kansler, hr. Willy Brandt, i hans tiltrædelsestale i forgårs, hvor han sagde, at Tyskland behøver samarbejde med Vesten og forståelse med Østen. På dette punkt er han ganske på linje med den udenrigspolitik, som den altovervejende del af dette ting har godtaget siden den sidste verdenskrigs afslutning.

Nu mener hr. Aksel Larsen altså, at hans

[Per Federspiel.]

ejendommelige forslag vil kunne bidrage til international afspænding. Jeg vil gerne spørge: hvordan i alverden skulle det bidrage til international afspænding, at Danmark kommer til at svæve frit i luften og måske — det vil måske ske ganske upåagtet — bliver et punkt, der tiltrækker de kræfter, som i øjeblikket står over for hinanden, og som på forskellig måde på det militære område eller det politiske område søger en afspænding? Det er ikke muligt at se, at der skulle være noget som helst afspændende i disse forslag.

Jeg skal ikke komme nærmere ind på betragtningerne om det nordiske samarbejde. Det eksisterer jo; der er intet som helst nyt i det. Der er forud for De Forenede Nationers samlinger og i øvrigt løbende et samarbejde mellem de nordiske udenrigsministre.

Det, hr. Aksel Larsen dernæst tilsigter, er et europæisk sikkerhedssystem, der muliggør en afvikling af de militære blokdannelser. Men er det ikke et uhyre begrænset formål? For hvis denne vældige sikkerhedspolitiske undersøgelse, som hr. Aksel Larsen mener skal foretages i et folketingsudvalg, kommer til det resultat, at det netop er allianceerne, der muliggør den afspænding, som vi alle ønsker, vil det så ikke sige, at hr. Aksel Larsens tankegang falder fuldstændig til jorden? Og det er jo ikke utænkeligt, for hr. Aksel Larsen erkender selv i bemærkningerne til forslaget, at den eksisterende magtbalance har haft en vis krigsforebyggende virkning. Ganske vist nævner han, at det ikke i og for sig har noget med det, han kalder de militære blokke, at gøre, men skyldes den nukleare balance mellem Sovjetunionen og USA. Men ville den have nogen som helst realitet, ville den ikke netop skabe uro, hvis det ikke var sådan, at de enkelte lande, der knyttede sig til det ene eller det andet system, havde deres politik ganske klarlagt? Det ville jo netop være tilfældet, hvis der var usikkerhed om de enkelte landes stilling. Hvis Danmark skulle svæve alliancefrit i luften, ville disse interesser øve

et pres, der ville skabe en uro, som gjorde, at der ikke længere var den balance, hvis betydning hr. Aksel Larsen erkender.

Endelig om det sidste punkt, oprettelse af et eller andet radarvarslingsystem her i Danmark. Jeg kan ikke tænke mig, at hr. Aksel Larsen har taget dette forslag alvorligt. Det er utvivlsomt fremkommet på hans partis kongres. Men tror hr. Aksel Larsen virkelig, at den øvrige verden er uvidende om, hvilke militære, krigerske bevægelser der foregår i det internationale luftrum? Tror hr. Aksel Larsen virkelig, at Danmark alene med vore få tusinde km² kunne sidde og måle alt, hvad der sker i luften på Sydpolen, over Australien osv.? Og hvis vi så endelig havde held til at måle noget sådant, hvad vil så hr. Aksel Larsen med disse oplysninger? Så skal vi altså indberette til Forenede Nationer. Tror hr. Aksel Larsen virkelig, at det har nogen som helst af den krigsforebyggende eller afspændende virkning, som han tilstræber? Jeg kan vanskeligt tænke mig noget mere naivt end denne idé om at lave et specielt dansk radarsystem til rådighed for Forenede Nationer.

Vi har altså som sagt fra mit partis side meget svært ved at tage dette forslag helt alvorligt, men vi må under alle omstændigheder afvise det.

Stinus: Ved åbningsdebatten den 9. oktober udtalte den radikale ordfører, at Danmark ikke i øjeblikket ved isoleret at tage skridt til en ændring af sin alliancepolitik ville bidrage til større sikkerhed for sig selv eller til et europæisk gennembrud i retning af større forståelse mellem øst og vest. Denne opfattelse gælder også i dag. For det radikale venstre at se ville ikke et eneste europæisk problem komme nærmere sin løsning ved isoleret dansk udtræden af NATO i øjeblikket. Jeg vil gerne i den forbindelse understrege, at det radikale venstre lægger helt afgørende vægt på, at den 1-årige opsigelsesfrist bevares. Såfremt et krav om en længere bindingsperiode skulle blive fremført, foreligger der en ny situation, og

[Stinus.]

spørgsmålet om Danmarks fortsatte medlemskab af NATO må da tages op. Det samme må blive tilfældet, hvis pagten på anden måde ændres.

I bemærkningerne til det fremsatte forslag til folketingsbeslutning siges det, at medlemskabet af NATO udgør en belastning for dansk udenrigspolitik, og der nævnes en række eksempler på sådanne belastende forhold: at Danmark i den tredje verden identificeres med stormagtspolitik og kolonialisme, at det er næsten umuligt for Danmark at yde seriøse bidrag til afspænding osv., og der tales endelig om vor afhængighed og manglende indflydelse. Det er efter det radikale venstres opfattelse rigtigt, at medlemskabet af NATO undertiden kan være en belastning for dansk udenrigspolitik. Det er desværre rigtigt, at NATO-landene, altså også Danmark, ofte identificeres med stormagtspolitik og kolonialisme. Så sent som den 17. i denne måned vedtoges på NATO-parlamentarikerkongressen i Bruxelles en resolution om forholdet til udviklingslandene, der bl. a. indeholdt en advarsel til udviklingslandene mod nationalisering af privat, udenlandsk kapital. De danske og norske deltagere i mødet stemte imod resolutionen, som imidlertid blev vedtaget med stort flertal. Man må stille det spørgsmål, hvad en resolution som denne i det hele taget kommer NATO ved. Nu har NATO-parlamentarikerkongressen ganske vist ingen myndighed, men denne resolution vil blive kendt i udviklingslandene, og den vil blive opfattet som en NATO-resolution, som en NATO-landenes resolution vendt imod udviklingslandene, og ingen i den tredje verden vil da vide, at de danske mødedeltagere stemte imod. Dette er en belastning.

Der er næppe heller tvivl om, at vort NATO-samarbejde med Portugal i store dele af Afrika kan identificere os med en kolonialistisk politik. Vi kan måske trøste os med, at Danmark i den storpolitiske sammenhæng er så lille og ubetydelig en brik, at ingen regner med os. Men dels er dette næppe rigtigt, dels ville det være ganske i strid med vor politik i øvrigt over for den tredje verden at indtage dette standpunkt. Vi har kritiseret Portugals kolonipolitik i Afrika ved flere lejligheder. Vi kommer til at gøre det endnu stærkere, hvis vi skal have

held med at få den tredje verden til at forstå, at vi til trods for det fælles medlemskab af NATO lægger luft mellem os og den portugisiske krigsførelse.

Det er da også en stærk politisk belastning, at der blandt NATOs medlemmer findes nationer, hvis styreform absolut ingen forbindelse har med de demokratiske rettigheder, som NATO ifølge sit formål skulle værne om.

Det er givet, at Danmark, siden vi for 20 år siden blev medlem af Atlantpagten, på en række områder er blevet afhængig af andre lande. Det ligger vel i selve alliancebegrebets natur, at medlemskab af en hvilken som helst alliance må indebære en grad af afhængighed, nemlig af de andre alliancedeltagere. Da Danmark i 1949 over hals og hoved, må man vist have lov til at sige, og uden at spørgsmålet om dansk tilslutning til NATO havde været aktuelt i nogen valgkamp, meldte sig ind i NATO, var det Atlantpagtens formål at samle de vesteuropæiske lande og USA i en blok til fælles forsvar mod angreb fra Sovjetunionen. Et flertal i den daværende rigsdag var villig til at betale den pris, som medlemskab af en alliance betyder: en grad af afhængighed af de andre alliancedeltagere. Hvis den afhængighed, vi er i inden for NATO, giver sig udslag i, at vi gøres til deltagere i f. eks. USAs udenrigspolitik, at vi i vores politik skal være forsigtige med det, der kan irritere vore allierede, at vi i FN og andre internationale organer føler os forpligtet til at stemme som vore NATO-allierede osv., så er der grund til at sige fra. Og vi har jo set eksempler på noget, der kunne tydes som afhængighed; bl. a. har vi jo tidligere ved flere lejligheder i forbindelse med Vietnamkrigen hørt USA erklære: vore NATO-partnere står bag os.

Efter det radikale venstres opfattelse blev vor udenrigspolitiske handlefrihed også begrænset ved Paris-aftalerne af 1954, hvor NATO-landene anerkender Vesttysklands ret til ene at repræsentere Tyskland; men nu ser der jo af andre grunde ud til at være skred i Tysklandspolitikken.

Vi erkender altså, at der findes en naturlig afhængighed alliancepartnerne imellem. Vi erkender også, at afhængigheden indebærer en fare, således som jeg har påpeget det; men vi kan ikke anerkende, at vi skulle

[Stinus.]

være uden indflydelse. Danmark har næppe haft nogen afgørende indflydelse inden for NATO i de 20 år, vi har været medlem. Skiftende danske regeringer har måske ikke villet en sådan indflydelse, men vi må da stille spørgsmålet: ville vor indflydelse være større, hvis vi stod udenfor? Konkret siges i bemærkningerne til det fremsatte forslag, at det er næsten umuligt for Danmark at yde seriøse bidrag til afspænding, underforstået inden for NATO. Ville vi have større muligheder for at yde sådanne seriøse bidrag, hvis vi stod udenfor? Dette spørgsmål kan næppe besvares i debatten i dag — måske senere på grundlag af den bebudede beretning fra ekspertudvalget vedrørende Danmarks sikkerhedspolitik.

Vi ser meget gerne en grundig og fordoms-fri debat om Danmarks sikkerhedspolitik, herunder spørgsmålet om vort medlemskab af NATO. Vi vil meget gerne drøfte disse spørgsmål også nu, men synes dog nok, at tidspunktet for fremsættelsen af forslag er en smule ejendommeligt, eftersom man i vinterens løb vil kunne forvente en beretning fra ekspertudvalget, som — for at citere den redegørelse, folketinget har modtaget fra udvalget den 15. maj i år — „i sin helhed vil kunne publiceres til brug for regering og folketing og for offentligheden“. Det er vor opfattelse, at denne redegørelse vil afdække væsentlige sider af problemerne om Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik. En af udvalgets opgaver er en undersøgelse og en vurdering af Danmarks forhold til NATO og andre mulige sikkerhedspolitiske alternativer. I den foreløbige redegørelse fra udvalget hedder det, at man agter at gennemgå de muligheder, der „kunne tænkes at foreligge som alternativer for en dansk sikkerhedspolitik i fremtiden.“

Man vil i udvalget beskæftige sig med spørgsmålet om valg mellem en alliancefri politik og forskellige former for alliancetilslutning. Man vil, som det hedder i redegørelsen, „gennemgå neutralitetens former, den væbnede og ikke væbnede neutralitet, den garanterede eller erklærede neutralitet.“ Man vil drøfte mulige danske synspunkter med hensyn til en eventuel pagtrevision, vor politik med hensyn til nye opsigelsesfrister, det ikke-militære samarbejde inden for NATO etc. Det kunne jo da i øvrigt også

være, at udvalget fandt ud af, at NATO og Warszawapagten er en forudsætning for gensidig nedrustning, fordi de to pagtsystemer råder over det militære kontrolapparat, som er en forudsætning for nedrustningens gennemførelse. Alt dette kan efter vor opfattelse skabe baggrund for en seriøs debat om Danmarks sikkerhedspolitik, herunder vort medlemskab af NATO.

Det er let at sige: vi vil ud af NATO. Det er vanskeligere at besvare spørgsmålet: og hvad så? Det er min opfattelse, at det sidste spørgsmål må besvares før det første. Det er muligt, at vi skal ud af NATO, og vi skal ud af NATO, hvis det tjener Danmarks interesser bedst, og hvis vi ved at melde os ud fremmer afspændingen. Forudsætningen for, at vi kan afgøre, om vi tjener Danmarks interesser ved en udmeldelse, er, at vi har gjort os alternativerne klart. I det foreliggende forslag starter man med udmeldelse, og derefter følger nogle alternativer, som jo i virkeligheden ikke er alternativer. Danmark skal erklære sig alliancefrit, hedder det. Ja vel, men der er mange former for alliancefrihed. Skal vi efter udmeldelsen ruste os til tænderne som Sverige, altså en slags væbnet neutralitet, der i parentes bemærket vil koste dyrt, eller skal vi afruste? Jeg skal ikke tage stilling her, men jeg går ud fra, at forslagsstillerne har taget stilling, og denne stilling må indgå i debatten.

Vi skal påbegynde forhandlinger med de nordiske lande for at tilvejebringe udenrigspolitisk samarbejde, hedder det. Et sådant samarbejde eksisterer jo allerede på en række områder, bl. a. samarbejder vi nært i De Forenede Nationer. Vi ser gerne dette samarbejde udvidet, men dette ville kunne ske allerede nu. Udmeldelse af NATO er ikke nødvendigvis en forudsætning for en sådan udvidelse. Til gengæld er en udvidelse af det nordiske politiske samarbejde en forudsætning for eventuel senere udmeldelse af NATO. Men lad os da udvide samarbejdet først. Sammen har de nordiske lande allerede i dag mulighed for at være med til at styrke De Forenede Nationers arbejde, og vi kan også sammen arbejde henimod skabelsen af et europæisk sikkerhedssystem.

Lad mig gentage: det er ikke usandsynligt, at Danmark på et tidspunkt skal melde sig ud af NATO. Det afhænger af udviklingen i den internationale situation; det af-

[Stinus.]

hænger af udviklingen inden for NATO, og andre faktorer kan også komme til at gøre sig gældende. Men forudsætningen for udmeldelse på et hvilket som helst tidspunkt er, at vi har gjort os alternativet eller alternativerne klart: hvad vil vi efter udmeldelsen? For det radikale venstre er det afgørende, at vi har et alternativ, som giver større sikkerhed for os selv, og et sådant skridt skulle også helst være et bidrag til et europæisk gennembrud i retning af større forståelse mellem øst og vest. Det foreliggende forslag opfylder ingen af disse betingelser; det opstiller simpelt hen tingene i bagvendt orden.

Kjær Rasmussen: Ja, hr. Stinus snakker glimtvis som den bedste NATO-modstander. Det er blot en skam, at han aldrig nogen sinde følger sine gode ord op i handling og f. eks. stemmer imod Danmarks NATO-medlemskab, når han har mulighed for det her i salen.

Hr. Stinus siger noget om, at hvis der bliver krævet en ny bindingsperiode, så må vi da så sandelig tage spørgsmålet om forholdet til NATO op til revision. Ja men lad mig da lige spørge hr. Stinus: er det da ikke sådan, at der i dag planlægges for en 5 års periode inden for NATO? Det tror jeg da det er. Det vil altså sige, at den reelle binding har vi allerede nu, og det burde jo så være grund nok for hr. Stinus til at være med til at sørge for, at Danmark kommer ud af den klub dér.

Men i øvrigt til forslaget. Man må jo sige, at forslagsstillerne er optimister, hvis de regner med at få noget ud af deres forslag her i dag. Det er jo kun godt og vel 4 måneder siden, at VS fik et noget lignende forslag forkastet her i Folketinget; det står at læse i Folketingstidende 1968-69, sp. 7663, og det lyder:

„Idet Folketinget opfordrer regeringen til

at opsiges medlemskabet af NATO til udløb den 24. august 1970 samt

at foranledige det danske militærvæsen afviklet over en 3-årig periode, regnet fra den 1. april 1970,

går tinget over til næste sag på dagsordenen.“

Det var altså, hvad vi foreslog, og det var,

hvad vi fik forkastet så sent som i juni måned. Men naturligvis kan jeg godt se en gradsforskel på vort dagsordensforslag og så det her foreliggende forslag. Dette udmærker sig jo ved ikke at nævne datoer overhovedet, og det kan der vel være en dybere mening med, når man erindrer sig hr. Morten Langes udtalelser i sommer om SF's stilling til regeringssamarbejde og NATO. I dette perspektiv bliver den manglende stramhed i forslaget fuldt ud forståelig. Det korte af det lange bliver altså, at SF-partiet vil have en grundig undersøgelse af Danmarks sikkerhedspolitiske alternativer iværksat her i Folketinget, og en sådan undersøgelse kunne vi da naturligvis aldrig drømme om at gå imod.

Nu bliver der vel nedsat et udvalg, og jeg synes, at dette udvalg skulle prøve på at se NATO-problematikken fra en lidt anden synsvinkel end den traditionelle, som jo også er fremherskende i SF-forslaget. Denne traditionelle måde at anskue tingene på går jo på, at der er et spændingsforhold imellem øst og vest. Dette øst-vest spændingsforhold har hidtil været danske regeringers motive-ring for at holde fast ved NATO, men det bliver jo mere og mere åbenbart, at der ikke er så forfærdelig meget tilbage af dette gamle spændingsforhold. Derimod er der kommet et nyt til, nemlig spændingen mellem nord og syd, spændingen mellem industrilandene og u-landene. Inderkredsen i NATO har erkendt dette for længst, og det er da også grunden til, at USA nu forsøger at få NATO spændt for imperialismens vogn, sådan helt åbenlyst.

Hr. Stinus var inde på NATO-parlamentarikerens resolution. Jeg er meget glad for, at hr. Stinus har opdaget denne resolution, der jo blev vedtaget på det sidst afholdte parlamentarikermøde for en 14 dages tid siden, og som indeholder en ganske utilsløret advarsel til udviklingslandene mod at ekspropriere udenlandsk privat kapital. Som bekendt siges der, at alle udviklingslandene bør være forsigtige med en hvilken som helst handling, som kan afskrække privat udenlandsk investering i deres lande. For os er der ingen tvivl om, at vi her har at gøre med en amerikansk prøveballon, og lad mig med det samme udtrykke glæde over, at danske og norske repræsentanter stemte imod denne resolution.

[Kjær Rasmussen.]

Men nu ville det ligne mig dårligt, hvis jeg sådan gav udtryk for udelt glæde. For danskere og nordmænd har jo tidligere protesteret, når NATOs kompetenceområde skulle udvides. Det gjaldt, da Grækenland og Tyrkiet skulle optages som medlemmer, og det gjaldt, da Forbundsrepublikken Tyskland skulle optages som medlem. I sidste øjeblik bøjede danskere og nordmænd dog altid af og undlod at bruge deres vist meget teoretiske veto.

Vi frygter meget alvorligt, at det vil gå ligesådan nu, hvor kraftigt amerikansk pression forsøger at gøre NATO til et sikkerhedsnet under især amerikansk privatkapital investeret i udviklingslandene, og mon NATO-parlamentarikerne egentlig selv tror, at det nytter, at de i en rådgivende forsamling stemmer imod en resolution? Jeg tror det ikke. Men efter NATO-parlamentarikernes møde kan man ikke længere se bort fra, at NATO-politikken i fremtiden vil være en politik rettet mod udviklingslandene; det ser der jo ud til at være flertal for. Det er det, vi andre har sagt hele tiden, og jeg håber, de danske repræsentanter i Bruxelles fik lært, at det ikke er tom snak, vi kommer med vedrørende NATOs fremtidige rolle; konsekvensen, ja, den vil jeg naturligvis overlade til dem selv at drage.

Men nu forslaget her. Naturligvis vil en opsigelse af NATO-traktaten først og fremmest have symbolsk betydning. De bestående magtforhold ændres næppe, men alligevel vil det have stor betydning for Danmarks image, over for u-landene især, at vi nægter at være med i en militæralliance, som åbenbart har til formål at hindre disse lande i at udvikle sig efter eget ønske. Vi har intet at gøre i en sådan revolutionsforhindrende klub.

Forslagsstillerne synes at mene, at den såkaldte magtbalance har haft en vis krigsforebyggende virkning, og det er sikkert rigtigt, for så vidt angår Europa. Men netop i ly af NATO har man kunnet føre krig mod de tidligere koloniale folk, og det synes jeg også nok bør med. Jeg må altså advare imod, at man erkender noget som helst om terrorbalancen. NATO-tilhængerne forsøger jo lige netop at bilde os ind, at det er blokkene, som er afbalancerende og krigsforebyggende, og den argumentation må natur-

ligvis afvises, fordi vi ikke aner et pluk om, hvordan verden ville have set ud uden blokkene.

Derimod er det da ganske klart, at NATO i sin tid blev til for at forhindre socialistiske revolutioner i Vesteuropa, og det er ikke noget tilfælde, at vi netop har haft besøg af NATOs brandkorps her i landet. Som man ved, vokser de amerikanske investeringer her dag for dag, og når man tillige ved, at brandkorpsets opgave primært er at bekæmpe indre uro, så er det, som om visse brikker falder på plads.

Af disse grunde kan vi altså godt følge forslagsstillerne i deres ønske om dansk udtræden af NATO.

Ordføreren for forslagsstillerne (Aksel Larsen): Der er forskellige, der her har sagt, at vi ventede jo nok ikke, at vort forslag skulle blive vedtaget, og de, der har sagt det, har naturligvis talt i overensstemmelse med sandheden. Vi ventede minsandten ikke, at dette forslag ville få en begejstret modtagelse her i tinget, at regeringen ville give det sin tilslutning, eller at ordførerne for partierne ville sige, at dette skal vedtages. Men derfor har vi fremsat det alligevel. Vi har fremsat det dels for at give udtryk for vor mening om, hvad der ville være den bedste sikkerhedspolitik for Danmarks vedkommende, dels for at foranledige, at folketinget får lejlighed til at foretage en virkelig grundig overvejelse af hele vort forhold til NATO, vort medlemskab af denne militæralliance, og hvilke mulige alternativer der kunne være.

Derfor er forslaget formet lige nøjagtig, som det er, og derfor ligner det naturligvis ikke det dagsordensforslag, hr. Kjær Rasmussen omtalte her, hvor det såkaldte venstresocialistiske parti simpelt hen stillede forslag om, at Danmark skulle udtræde af NATO og afruste — bum. Det kunne jo kun være stillet af folk, der absolut ønskede med det samme at fremtvinge en afstemning i folketinget, der sagde: folketinget beslutter, at vi skal forblive i NATO, og vi må ikke afruste. Vi finder, at det er lidt upraktisk at optræde sådan. Vi vil gerne have den sag omhyggeligt undersøgt, og derfor har vi givet forslaget den formulering, det har fået.

Jeg sagde, at vi ventede ikke, at det ville

[Aksel Larsen.]

blive elskværdigt modtaget, eller at man ville have umiddelbar chance for at få det gennemført. Men jeg er alligevel en lille smule overrasket over, at de, der har talt imod forslaget, har været så forholdsvis svage i papirerne, som tilfældet er. Nu må jeg sige, at første behandling af en sag er jo en principdebat, hvor man tillkendegiver sine principielle meninger om sagen, men det udelukker ikke, at man derefter kan komme til at diskutere og overveje sagens realiteter, selv om man på forhånd har en principiel stilling til den.

Må jeg sige til udenrigsministeren, hvis klare tale jeg naturligvis takker for, selv om der ikke var megen tilslutning i den, at vi er fuldstændig opmærksomme på, hvad der er sagt af regeringen, at Danmarks sikkerhedspolitik efter regeringens mening skal være intimt forbundet med Atlantpagten, med NATO. Så siger udenrigsministeren, at en alliancefri politik er uden mening, men da han godt er klar over, at den tese ikke kan stå alene, så skynder han sig at tilføje: der findes ganske vist alliancefri stater i Europa, men de har en helt, helt anden situation, så derfor kan man ikke sammenligne med dem. Det mener jeg i høj grad man kan, og i hvert fald så duer det ikke at sige: ja men vi må da have et forsvar for at kunne forsvare os i tilfælde af angreb. Det duer ikke af den ganske enkle grund, at om vi så brugte 95 pct. af statsbudgettet til militærbudgetter, om vi så mobiliserede hver eneste mand og kvinde og hvert eneste barn i Danmark for at forsvare dette land i tilfælde af krig, så ville ethvert forsvar være håbløst og være tromlet ned i løbet af ganske få timer, også selv om atomvåben ikke blev bragt i anvendelse imod Danmark. Ethvert dansk militært forsvar savner totalt mening, og derfor kan man slet ikke sammenligne med andre lande, som åbenbart mener, at et militært forsvar kan have en mening. Det, vi beskæftiger os med her, er Danmark, og dette forslag er også fremsat ud fra den opfattelse, jeg her har gjort gældende.

Jeg kan ikke se, at NATO giver os nogen som helst garanti for vor nationale sikkerhed, for det er nu engang sådan, at selv om stormagter har garanteret noget, så vil de altid, når garantierne eventuelt skal træde

i kraft, overveje, hvorvidt det kan betale sig for dem eller ikke at overholde dem. Man har vel ikke her glemt, hvorledes Tjekoslovakiet blev behandlet før krigen, og man har vel heller ikke glemt den franske udenrigsministers udtalelse om, hvorvidt Frankrig virkelig skulle være så tåbelig at ville dø for Danzig, skønt det havde givet garanti. Nej, sådanne garantier vil ikke være noget værd, medmindre det passer i stormagternes kram at overholde dem, og derfor skal man ikke bygge for meget på dem.

Og endelig dette med, at et isoleret Danmark vil blive berøvet sin selvstændighed — undskyld, det er en begrænset selvstændighed. Vi har selvstændighed, men den er begrænset, og det vil vi muligvis komme ind på, når vi behandler det næste forslag, der skal behandles her i dag; der er i hvert fald meget, der tyder på, at vi netop på grund af vort medlemskab af NATO og vor nære tilknytning til en vis supermagt aldeles ikke har vor selvstændighed — eller at regeringen ikke mener, vi har vor selvstændighed — til at træffe de beslutninger, vi gerne ville.

Så er der desværre noget, der tyder på, at hverken udenrigsministeren eller de øvrige ordførere har læst forslaget ordentligt. Man siger, at det er meget godt, at forslaget taler om et nordisk udenrigspolitisk samarbejde, men det har vi jo i De Forenede Nationer. Det ved jeg da udmærket vel; men der står nu altså i forslagets punkt 3:

„at påbegynde forhandlinger med Sverige, Finland og om muligt Norge for at tilvejebringe udenrigspolitisk samarbejde og fællesoptræden, især med henblik på styrkelse af De Forenede Nationers arbejde og skabelse af et europæisk sikkerhedssystem, der muliggør en afvikling af de militære blokdanelser.“

Vi har aldeles ikke sagt, at vi skal have det samarbejde bare for at arbejde mere sammen i De Forenede Nationer. Det tyder på, at man ikke har læst det ordentligt.

Så harcelerer man noget over, at der står „om muligt Norge“, og navnlig den konservative ordfører var mildt forbavset over, at det kunne stå der. Ja, det er ganske enkelt af den grund, at det danske folketing kan beslutte, at Danmark skal ændre sin sikkerhedspolitiske stilling. Vi kan ikke beslutte,

[Aksel Larsen.]

at Norge skal gøre det. Vi ved, at Sverige er alliancefrit. Vi ved, at Finland er neutralt, om ikke totalt alliancefrit, men vi kan altså se, at der rent umiddelbart, hvis Danmark skulle følge dette forslag, ville være store muligheder for at samarbejde om disse problemer med Finland og Sverige, men at det kun vil være muligt med Norge, hvis Norge gik samme vej, som vi foreslår Danmark skal gå; det er forklaringen.

Og må jeg samtidig sige til hr. Per Hækerup, der harcelerer over, at vi ikke har nævnt Island, at det har en ganske naturlig forklaring — nogenlunde den samme, som vi har på, at man ikke har taget Island med ind i planerne om skabelse af en nordisk økonomisk og toldunion — nemlig at ikke alene erhvervsmæssigt, men også rent geografisk har Island en helt anden position og beliggenhed og helt andre vilkår end det øvrige Norden, end de fire skandinaviske lande, og det er derfor, vi har stillet det sådan op.

Så er der forslaget punkt 4, som man også i nogen grad synes at have misforstået. F. eks. mener hr. Per Federspiel, at det kan man ikke tage alvorligt, for vi kan da ikke her fra vort lille land overvåge hele klodens luftrum og konstatere, hvad der sker over Sydpolen. Det står der overhovedet ikke noget om i forslaget. Det drejer sig om det luftrum, der eventuelt kan overvåges her fra dansk territorium, og vi har taget det med, fordi vi er opmærksom på, at hvis Danmark overhovedet kan spille nogen som helst rolle i disse spørgsmål, så bliver det som et geografisk område, hvorfra man kan foretage varslinger, og vi tror faktisk, at vore store NATO-partners store interesse i Danmarks medlemskab skyldes, at man så kan have varslingsstationer lige nøjagtigt på dette sted. Vi forestiller os ikke, at sådanne varslingsapparater skal bruges til at give os to minutters varsel, før et angreb sætter ind mod Danmark, for vi tror ikke på, at det er et sådant angreb, det drejer sig om, og vi tror ikke, at vi er med i NATO af den grund. Det var ikke derfor, Amerikas Forenede Stater ønskede at få os med. Det er for at blive varslet, hvis der foregår noget i luftrummet, som kan opfattes som en trussel mod et land på den anden side af Atlanterhavet. Og vi har den opfattelse,

at det sikkert ville have betydning, at netop et område som det skandinaviske, inklusive Finland, der er så kolossalt stort, at det faktisk dækker mere end halvdelen af flanken mellem de to supermagter, var et alliancefrit, neutralt område, og det ville vel have betydning, hvis dette område så samtidig påtog sig varsling af begge disse to supermagter.

Nu spørges der også — det var hr. Poul Schlüter — hvem er de interesserede regeringer? Hvis hr. Poul Schlüter virkelig ikke kan regne det ud, må jeg jo fortælle ham det. Det er Sovjetunionens og Amerikas Forenede Staters regeringer, vi tænker på. De kunne jo begge to være interesseret i at have et varslingsystem, som naturligvis ikke pr. anbefalet brev skal sende rapporter til De Forenede Nationers generalsekretær og sikkerhedsrådet, hvis der varsles et eller andet; men der måtte findes en ordning, så man kunne varsle netop de interesserede regeringer.

Jå, jeg må nøjes med at sige, at det, vi i første omgang tilsigter med forslaget, er at få disse problemer overvejet af det danske folketing. Vi mener ikke, at det danske folketing i en situation, hvor der er åbnet en mulighed for, at vi kan ændre vor sikkerhedspolitiske stilling, kan tillade sig at sige: det vil vi ikke beskæftige os med, det vil vi ikke overveje nærmere. Vi må virkelig overveje, om vi skal udnytte den mulighed, der findes i Den nordatlantiske Traktat for at udtræde med et års varsel. Derfor kan der ikke sættes nogen dato; hr. Kjær Rasmussen, af den simple grund, at udmeldelsen først kan træde i kraft tidligst et år efter, at den er varslet, og den bliver ikke varslet i dag.

Vi mener altså, at dette bør overvejes af folketinget. Jeg er, efter at forslaget var stillet, blevet opmærksom på, at det såkaldte Seidenfadenudvalg kan ventes i ret nær fremtid at have sin betænkning til folketinget færdig. Det er i grunden kun godt, så kan den indgå i folketingets arbejde med sagen og videre overvejelser, som jeg går ud fra indtil videre vil foregå i et dertil af folketinget nedsat udvalg.

Udenrigsministeren (*Poul Hartling*): Den ærede ordfører for forslagsstillerne, hr. Aksel Larsen, sagde, at han syntes, at de, der

[Udenrigsministeren.]

var imod hans forslag, var beklageligt svage i papirerne. Jeg kan kun sige, at det er jo en oplevelse at møde hr. Aksel Larsen, når han er stærk i papirerne. Det forekom mig ikke at være en oplevelse, vi blev præsenteret for i dag. Han sagde, at han ventede jo ikke, at forslaget blev vedtaget, og jeg kan takke de fleste af ordførerne for, at de er enige med mig om, at vi skal ikke skuffe hans forventninger.

Når det ærede medlem hr. Aksel Larsen siger, at ethvert dansk militært forsvar totalt savner mening, og derfor ligner det ikke noget at sammenligne med andre lande som f. eks. Sverige og Jugoslavien og fortælle om deres forsvar, for det, vi beskæftiger os med her, det er Danmark, så må jeg måske minde ham om, at det er ham, der i sit forslag bringer disse navne frem og siger, vi kan sammenligne os med disse lande. Så må det også være rimeligt at føre sammenligningen lidt mere til bunds end bare lige at nævne den stilling, de har indtaget.

Man må også nok sige, at når hr. Aksel Larsen, som ellers spiller en vældig rolle som den vældigste af alle tilhængere af nordisk samarbejde, nu optræder her, så er det, som om han falder lidt ud af rollen, både når det gælder Norge, og når det gælder Island. I anledning af de betragtninger, han anstiller om et isoleret Danmarks større eller mindre selvstændighed, vil jeg gerne sige, at efter mine begreber er Danmarks selvstændighedsmuligheder størst i en alliancepolitik. Der er en afhængighed i enhver alliance — det har flere af ordførerne også været inde på — men en gensidig afhængighed med indflydelse er at foretrække for en ensidig afhængighed uden indflydelse, og et isoleret Danmark ville komme i en ensidig afhængighed.

Det ærede medlem sagde endelig, at han, efter at forslaget var stillet, var blevet opmærksom på, at sikkerhedsudvalget ville komme med sin betænkning inden alt for længe, og så kunne vi jo se på den. Det er lidt ejendommeligt, når han bebrejder andre, at de ikke læser forslagene, at han så kan rette den samme bebrejdelse mod hr. Aksel Larsen, som gentagne gange før sommerferien spurgte om, hvornår rapporten kom, og fik besked, og som klart kunne

læse det i redegørelsen, som dog er dateret den 7. oktober. Så er det ejendommeligt den 14. oktober at stille et forslag, hvor man går ud fra, at sådan noget ikke er sagt eller ikke foreligger. Man må derfor nok give den bebrejdelse ikke at læse ordentligt efter tilbage til den ærede forslagsstiller.

Må jeg gøre nogle ganske korte bemærkninger til ordførerne. Først til det ærede medlem hr. Per Hækkerup. Jeg er enig med ham i, at dette forslag ikke er et velegnet grundlag for en udenrigspolitisk debat, dertil er det for broget og for forvirret. Men at vi kan få en udenrigspolitisk debat senere, hilser jeg naturligvis i højeste grad velkommen, og jeg håber, der bliver en lejlighed til en sådan drøftelse her. Der er, som det ærede medlem sagde, en udvikling i gang på mange områder, der sker noget i Europa ikke mindst efter det sidste valg i Tyskland, og der er jo også andre steder, hvor der er udvikling i tingene. Jeg får selv lejlighed til et besøg i Sovjetunionen i november måned, og jeg synes, der kan være al grund til, måske efter det besøg, at vi får en udenrigspolitisk debat om alle de mange spørgsmål, som der ganske rigtigt ikke blev lejlighed til for alvor at fordybe sig i under åbningsdebatten.

Jeg har i øvrigt ikke noget at føje til de forskellige synspunkter ud over måske at sige til det ærede medlem hr. Kjær Rasmussen, at hans agitation imod NATO forekom mig, hvis jeg må citere hans egne ord, at være tom snak, en ren og skær propaganda, hvor man sammenblander, hvad der sker på en parlamentarisk konference, og hvad der vedtages af NATO; de oplysninger, han gav i farten om NATO-øvelser, var ganske falske.

Per Hækkerup: Jeg har kun to bemærkninger, jeg ønsker at gøre.

Den ene er til hr. Stinus, der igen holdt en af disse ejendommelige tvetungede taler, hvor der var et himmelråbende misforhold imellem præmisserne og konklusionen. Man vil altså fortsætte den juleleg hos de radikale at køre én linje i argumentationen og en anden linje i sin standpunkttagen. Jeg tror ikke, det er holdbart for et parti, der vil give indtryk af at være et ansvarligt parti, at man bærer sig ad på den måde. Jeg kan sådan set være enig med hr. Kjær Rasmus-

[Per Hækkerup.]

sens karakteristik af hr. Stinus' tale, at det var næsten det bedste forsvar for det foreliggende forslag, der overhovedet kunne holdes, men man er åbenbart forpligtet over for sine regeringspartnere til alligevel til allersidst at tage afstand fra det foreliggende forslag. Jeg synes, at hr. Stinus skulle holde sig for god til den slags, og jeg synes, partiet skulle holde sig for god til den slags.

Vi har jo i den sidste samling oplevet dette et par gange, og vi har prøvet fra socialdemokratiets side, om vi kunne få det radikale venstre til at stå ved sine ord, når man kom til en afstemning. Det er ikke lykkedes. Når hr. Stinus i denne debat taler så stærke ord om, hvad vort medlemskab af Atlantpagten har medført, og taler så stærke ord om, hvad Atlantpagtlandene har gjort galt, og den belastning, det er, at visse lande er medlemmer af Atlantpagten, så er vi enige heri. Men jeg må måske minde om, at det er ikke så forfærdelig mange måneder siden, vi stillede et forslag, hvor vi blot anmodede om, at regeringen ville gøre disse synspunkter gældende i NATO, hvor vi stillede et forslag om, at regeringen skulle rejse spørgsmålet om Grækenland i NATO, hvor vi stillede forslaget om, at regeringen skulle rejse spørgsmålet om Portugals kolonipolitik i NATO og rejse det på en sådan måde, at NATO gjorde det eneste, som NATO, så vidt jeg kan skønne, kan gøre i dette spørgsmål, nemlig standse våbenleverancerne. Hvad gjorde hr. Stinus? Hr. Stinus stemte imod vort forslag. Men nu skal vi altså have denne snak igen i dag. Det er i virkeligheden ikke værdigt for et politisk parti med en sådan tvetungethed. Man må mande sig op til at have en politik, og så må man stå ved den, hvad enten det så er den ene eller den anden politik. Man kan ikke blive ved med at køre på frihjul.

Jeg vil gerne sige til hr. Aksel Larsen, der mente, det var lidt svagt, hvad vi havde

sagt, at det afhænger jo af, hvordan man vurderer det, der blev sagt. Hr. Aksel Larsen mente heller ikke, vi havde læst hans forslag tilstrækkelig grundigt. Det mener jeg nu — jeg skal kun udtale mig på egne vegne — at jeg havde gjort. Jeg mener, at der i hr. Aksel Larsens udlægning af forslaget var så mange uklarheder, så jeg alene af den grund er enig i, at der kan være anledning til at drøfte forslaget nærmere i et udvalg, hvad vi derfor kan tiltræde sker.

Poul Schlüter: Jeg skal indskrænke mig til to korte bemærkninger til forslagsstilleren, hr. Aksel Larsen.

Jeg forstår da udmærket, at når vi taler om den norske udenrigspolitik, så er det ikke således, at Danmark skulle kunne træffe beslutninger på Norges vegne, men det kan vi jo heller ikke på Finlands, og jeg har hæftet mig meget ved, at hr. Aksel Larsen i sin fremsættelse taler om et nærmere udenrigspolitisk samarbejde mellem Danmark og Finland og — som det hedder — om muligt Norge. Men hvis vi med hensyn til sikkerhedspolitikken skulle træde i et nærmere samarbejde med Finland end det, vi nu har, måtte det nødvendigvis indebære, at vi nærmede os den finske position. Og hvad er den finske position? Ja, det er jo den — og det har sine grunde — at Finland er i en vis politisk afhængighed af sin store nabo mod øst. Men det er måske også denne politiske afhængighed af naboen østerud, som er hr. Aksel Larsens ideal. Os andre ville det ængste at miste den uafhængighed i Europa, som vi har i dag, fordi vi er medlemmer af en alliance. Uden alliancen ville vi ganske anderledes blive afhængige af vor største nabo, og vor største nabo strategisk set er Sovjetunionen.

Blot en enkelt bemærkning om varslings-systemet, som overhovedet er noget meget, meget teoretisk. Jeg var glad for oplysningen, for jeg ønskede virkelig at få den fra hr. Aksel Larsen, om, at ved begrebet „de interesserede regeringer“ skulle forstås, at

[Poul Schlüter.]

også Sovjetunionen skulle vi føre forhandlinger med om etableringen af dette varslings-system. Det synes jeg nok er interessant, at Sovjetunionen altså skulle deltage i opbygningen af det varslings-system, som jo ifølge sagens natur bl. a. og måske ikke mindst måtte være rettet den vej. Det minder minsandten om historien om ulven og Rødhætte. For at forebygge misforståelser skal jeg måske føje til, at i relation til denne historie optræder hr. Aksel Larsen i dag i Rødhættes rolle.

Stinus: Jeg ved, at hr. Per Hækkerup ynder at tale om tvetungethed og misforhold mellem præmisser og konklusion i radikale udenrigspolitiske indlæg. Jeg skal indskrænke mig til at bede hr. Per Hækkerup om at læse referatet af, hvad jeg har sagt her i dag. Det vil heraf klart fremgå, at der ikke eksisterer noget sådant misforhold.

Jeg vil gerne tilføje, at det radikale venstre aldrig har lagt skjul på, at vi er kritisk indstillet over for NATO. Jeg understregede i mit indlæg, og det skal jeg gentage her, at vi anser det ikke for at være nogen umulighed, at Danmark på et tidspunkt skal ud af NATO, men forudsætningen er, at vi har et alternativ. Vi vil gerne være med til at finde et sådant alternativ. Ingen har fundet det endnu.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Jeg kan forstå på hr. Stinus' bemærkning, at det radikale venstre altså er enig med os andre i, at i den udstrækning, hvori forudsætningerne for opretholdelsen af NATO bortfalder og der skabes et andet alternativ for vor sikkerhedspolitik, så skal vi ændre vor udenrigs- og vor sikkerhedspolitik. Der ligger ikke her nogen som helst forskel imellem det radikale venstres synspunkt og det synspunkt, som jeg har forståelsen af at de øvrige partier, som i dag går ind for vort NATO-medlemskab, har.

(Kort bemærkning).

Stinus: Der ligger den forskel, at vi vistnok, i hvert fald i indlæggene i dag, har fremtrukket visse ting, som vi forholder os

mere kritiske til inden for NATO end andre partier.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Men jeg forstår, at kritikken fører altså ikke til nogen anden konklusion end den, vi andre er nået til. Det var blot det, jeg ville sige.

Kjær Rasmussen: Jeg har en enkelt replik til hr. Aksel Larsen med frygt for at påvirke hans blodtryk i uheldig retning — det er jo en sundhedsfarlig arbejdsplads denne her. Hr. Aksel Larsen siger, at det såkaldte venstresocialistiske parti med sit dagsordensforslag i sin tid kun har ønsket at få fastslået, at Danmark skulle blive i NATO, og at Danmark ikke måtte afruste. Det begriber jeg ikke. Jeg må i høj grad advare hr. Aksel Larsen imod at slutte modsætningsvis. Vi ville have klare linjer dengang, og det fik vi. Derimod har vi endnu ikke rigtig fået klarlagt, om SF ville deltage i en NATO-regering. Jeg var inde på det i mit oplæg, men jeg synes ikke rigtig, at hr. Aksel Larsen fik forklaret os, hvordan hans parti vil stille sig til den problematik. Jeg må sige, at jeg tror, socialistisk folkeparti vil deltage i en NATO-regering, og at det er derfor, det foreliggende forslag er så vagt affattet med hensyn til udtrædelsesdato. Jeg har jo oplevet hr. Aksel Larsen i rollen som en læggesyg høne, dengang der eksisterede et S-SF-flertal herinde i salen, og det er grunden til, at jeg har mine anelser vedrørende dette spørgsmål.

Ordføreren for forslagsstillerne (Aksel Larsen): Det er mig ganske ligegyldigt, hvordan hr. Kjær Rasmussen mener at have oplevet mig. Vi andre kan jo have den mening, at vi mener at have oplevet hr. Kjær Rasmussen som en hanekylling på en mødding, når han begynder at gøre op med socialistisk folkeparti.

I øvrigt kan jeg selvfølgelig ikke granske i hjerte og nyre. Jeg kan ikke direkte påstå, at det var et ønske fra hr. Kjær Rasmussen, at folketinget skulle udtale sin tilslutning til NATO, men man vidste i hvert fald, at når man havde stillet et forslag om den dagsorden, vi har talt om, så ville resultatet blive, at folketinget bekræftede Danmarks

[Aksel Larsen.]

fortsatte medlemskab af NATO. Det vidste man på forhånd, og jeg tror nok, det er praktisk at forudberegne resultatet af de forslag, man stiller og kræver til afstemning. Der kan være situationer, hvor det kan være nødvendigt at foretage en demonstrativ afstemning, men spørgsmålet om Danmarks sikkerhedspolitik er noget, der må overvejes ganske anderledes grundigt, og det er det, vi foreslår igennem vort forslag her.

Jeg takker udenrigsministeren for hans sidste udtalelser. Han siger, at Danmarks sikkerhed er større i en alliance, hvor vi har medindflydelse. Det må jo forudsætte, at udenrigsministeren mener, vi har indflydelse i NATO, og jeg glæder mig virkelig til — muligvis i det udvalg, der bliver nedsat — at få nærmere oplysning om, hvilken indflydelse vi har på realiteterne, hvorledes vi har gjort den gældende og med hvilke resultater.

Hvad angår hr. Poul Schlüter, kan jeg ikke gøre for, at han på ny drager forkerte slutninger. Han siger, at når vi også vil samarbejde med Finland, så må vi altså tilstræbe en finsk position, og det vil sige, at så ønsker hr. Aksel Larsen, vi skal have afhængighed østerud. Jeg skal forære hr. Poul Schlüter den opfattelse, den er billig, og den kan man gå ud og agitere med, ganske som jeg oplevede på et møde, jeg var til forleden, hvor man spurgte, om jeg ville afruste for derpå at indkalde mine venner fra Sovjetunionen til Danmark. Dertil svarede jeg, at jeg skulle med glæde indkalde professor Sakharov eller andre oppositionelle fra Sovjetunionen; hvis jeg kunne indkalde dem, så skulle jeg indbyde dem, hvis de havde chancer for at få udrejsetilladelse, men mine venner dérfra kan ikke få lov til at rejse hertil.

Nå, men jeg vil bare minde hr. Poul Schlüter om, at Finlands præsident, Kekkonen, har stillet et forslag om en europæisk sikkerhedskonference, og det var måske ikke det dårligste, om vi støttede den idé. Jeg ved ikke, om hr. Poul Schlüter mener, at det er noget forfærdelig østvendt og farligt noget.

Hr. Poul Schlüter er noget opskræmt over det varslingsystem, som vi skitserer. Jeg erkender, det er en helt ny tanke, men

jeg mener, at den kan overvejes, og det kan godt være, som hr. Per Hækkerup sagde, at den engang vil blive studeret med interesse. Hr. Poul Schlüter er forskrækket over tanken om, at det også kunne tænkes at komme til at varsle Sovjetunionen, hvis der skete noget i lufrummet vendt mod Sovjetunionen. Ja men ønsker hr. Poul Schlüter da, at der skal komme krig på den måde, at den ene magt bliver angrebet og ikke den anden magt? Jeg tror netop, et sådant gensidigt varslingsystem ville være ganske godt.

Men sådan gør hr. Poul Schlüter jo så forfærdelig mange fejltagelser, så det kan vi vel lade ligge. Jeg minder om, at han i sin første tale sagde, at begivenhederne med Czekoslovakiet viser, at vi endnu ikke på denne side af jerntæppet har fået den fornødne stabilitet. Det forekommer mig, at begivenhederne i Czekoslovakiet viser, at de på den anden side af det såkaldte jerntæppe ikke har opnået den stabilitet, de gerne ville have.

Udenrigsministeren (Poul Hartling): Må jeg blot for en ordens skyld gøre den korte bemærkning, når det ærede medlem hr. Per Hækkerup nævner, at man har prøvet på at få regeringen til at gøre synspunkter gældende i NATO og rejse spørgsmålet om Grækenland og om Portugal i NATO, at det har denne regering gjort, og det har jeg gjort i NATO-rådet stærkere end nogen tidligere regering.

(Kort bemærkning).

Kjær Rasmussen: Jeg fik altså ikke noget klart svar på, om SF eventuelt kunne tænke sig at indgå i en NATO-regering, hvis muligheden opstod; og så må jeg vel tolke det derhen, at det nu er gået med SF's NATO-politik, ligesom det gik konen med æggene — for nu at blive i billedet.

(Kort bemærkning).

Ordføreren for forslagsstillerne (Aksel Larsen): Hr. Kjær Rasmussen må tolke mine udtalelser og min tavshed fuldkommen lige så tåbeligt, som det passer ham.

Hermed sluttede forhandlingen.

Forslaget til folketingsbeslutnings overgang til anden (sidste) behandling vedtoges uden afstemning.

Anden næstformand (Hanne Budtz): Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at forslaget til folketingsbeslutning henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den sidste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af diplomatisk forbindelse med fem regeringer [af Aksel Larsen m. fl.].

(Forslaget til folketingsbeslutning (nr. VI) findes i tillæg A. sp. 663, fremsættelsen i tidenden sp. 378).

Forslaget sattes til forhandling.

Udenrigsministeren (Poul Hartling): Dette forslag kan jo ikke undgå at minde om forslag, som vi tidligere har set fra socialistisk folkeparti, f. eks. det, som blev fremsat i januar 1967 om oprettelse af statslige forbindelser med delte lande. Også ved mange andre lejligheder har Danmarks forhold til de problemer, som de enkelte punkter i dette forslag er udtryk for, været grundigt debatteret her i tinget, uden at det har givet anledning til ændringer i vor udenrigspolitik, men socialistisk folkeparti er naturligvis i sin gode ret til at fremkomme med kendte synspunkter, også selv om nogen afgørende udvikling i den reelle problematik ikke er at spore. Men af denne sidste grund må jeg her indskrænke mig til kort at henvise til de klare udtalelser, regeringen tidligere har fremsat om problemerne, hvilke udtalelser stadig står ved magt.

Jeg kunne i øvrigt i mangt og meget også henvise til den udtalelse, som den daværende stats- og udenrigsminister fremsatte her i tinget den 18. januar 1967 ved behandlingen af det tidligere nævnte forslag fra socialistisk folkeparti om oprettelse af statslige forbindelser med delte lande. Interesserede vil kunne genopfriske hukommelsen ved at se efter i Folketingstidende 1966-67, 2. samling, sp. 889-893.

For så vidt angår Vietnam, skal jeg henvise til den debat, vi havde i folkettingen den 9. juni 1969, altså for få måneder siden, hvor folketingets flertal tilsluttede sig den betragtning, at tiden ikke er inde til, at Danmark kan optage diplomatiske forbindelser med Nordvietnam, før fredsforhandlingerne i Paris er mere afklarede, samt til mine supplerende bemærkninger under åbningsdebatten den 10. oktober, altså for et par uger siden, da jeg sagde, at der efter regeringens opfattelse ikke i det korte tidsrum, der er forløbet siden debatten i juni, er indtruffet så afgørende nye omstændigheder, at en ændring af vor hidtidige holdning kunne være motiveret. Jeg har ved denne lejlighed intet at føje til, ud over at man også kunne henvise til det benægtende svar, som jeg den 3. juli 1969 gav hr. Sigsgaard på hans spørgsmål om, hvorvidt Danmark ville anerkende den såkaldte provisoriske revolutionære regering i Sydvietnam.

For så vidt angår Nordkorea, kan jeg, som det er gjort tidligere, henvise til, at en dansk anerkendelse ville være i klar modstrid med den linje, som FN i en lang årække har fulgt over for Nordkorea, og som Danmark har tilsluttet sig.

Spørgsmålet om en eventuel anerkendelse af Biafra berørte jeg i mit indlæg under folketingets afslutningsdebat den 12. juni 1969; jeg henviser hertil og tilføjer blot, at et af mine hovedsynspunkter var — og er — at en anerkendelse ville indebære en alvorlig fare for, at den humanitære hjælp til Biafra, som vi lægger så megen vægt på, ikke ville kunne gennemføres. Der hersker på dette punkt fuld enighed imellem de nordiske regeringer.

Til sidst Østtyskland. I aftalerne fra 1954 om Tysklands optagelse i NATO påtog medlemmerne af NATO sig en forpligtelse til ikke at anerkende nogen anden tysk regering end forbundsregeringen. Korrelatet til dette var som bekendt bl. a. det tyske afkald på at søge genforeningen gennemført med magt samt afkaldet på at lade fremstille atomvåben på tysk territorium. Det ærede medlem hr. Aksel Larsen, der synes at kende disse gensidige forpligtelsers eksistens, siger i sin forelæggelsestale, at vi må frigøre os fra denne aftale, som han betegner som dårlig, og han siger, at den ændrer ikke hans forslags moralske